

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Od redakcji

Author: Bogdan Biela

Citation style: Biela Bogdan. (2019). Od redakcji. "Studia Pastoralne" (Nr 15 (2019), s. 5-12).

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

OD REDAKCJI

40. rocznica pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do ojczyzny (1979), zbliżająca się 100. rocznica urodzin Karola Wojtyły (1920) – to niewątpliwie okoliczności, które skłaniają do refleksji nad osobą Papieża Polaka, jego rolą w procesie odzyskania przez Polskę politycznej niezależności, ale przede wszystkim nad zasadniczym przesłaniem nauczania jego pontyfikatu (1978–2005). Refleksja nad nauczaniem i dziełem Jana Pawła II jest tym bardziej potrzebna, gdy zauważamy coraz silniejsze dążenia do dezawuowania jego osoby i pontyfikatu¹.

Dział zatytułowany: „Artykuły” rozpoczyna opracowanie Michała Białkowskiego omawiające nieznaną dotąd udział Karola Wojtyły w pracach Konferencji Episkopatu Polski i jej komisji specjalistycznych w latach 1958–1978. Wielopłaszczyznowość działań podejmowanych przez krakowskiego hierarchę na forum KEP i jej komisji pozwala na nowo odkryć jego osobowość oraz właściwie ocenić znaczenie wielu autorskich koncepcji. Analiza dokumentów znajdujących się w Archiwum Archidiecezjalnym Warszawskim wskazuje na nieprzeciętną aktywność duszpasterską w sprawach Kościoła katolickiego w Polsce, w tym dużą wrażliwość na kwestie społeczne i zaangażowanie polityczne, które służyło obronie godności ludzkiej oraz podstawowych praw obywatelskich. Znacznie większą rolę, niż do tej pory sądzono, odegrał jako architekt stosunków państwo–Kościół. Karol Wojtyła zdobył również ogromne doświadczenie w kontaktach z dykasteriami Kurii Rzymskiej oraz w relacjach międzynarodowych, szczególnie z zagranicznymi konferencjami biskupimi. Młody pasterz Kościoła krakowskiego był jedną z nielicznych postaci spośród Episkopatu Polski, które formułowały postulaty przeobrażeń instytucjonalnych KEP. Nauczanie Soboru Watykańskiego II stało się dla Karola Wojtyły inspiracją do starań o powołanie do życia Komisji Apostolstwa Świeckich, Komisji ds. Nauki Katolickiej, Rady Naukowej oraz Rady do Spraw Kultury. Do utworzenia tej ostatniej nie doszło z powodu wyniesienia na Stolicę Piotrową. Natomiast jako przewodniczący pozostałych komisji przyczynił się do awansu i promocji świeckich, rozwoju duszpasterstwa stanowego i zawodowego, rekonstrukcji sieci katolickiego szkolnictwa wyższego, upowszechnienia studiów wyższych wśród duchowieństwa. W praktyce działalność wymienionych komisji była jednym z najistotniejszych elementów procesu recepcji Soboru Watykańskiego II w Polsce. Dwadzieścia lat służby Kościołowi polskiemu oraz powszechnemu można potraktować jako czas przygotowania do przewodzenia całemu Ludowi Bożemu. Ilość oraz różnorodność zgłaszanych przez niego propozycji, projektów,

---

¹ G. Górny, *Zniszczyć autorytet Jana Pawła II*, „Sieci” 7(2019), s. 23-25; tenże, „Nowy paradygmat” w *Stolicy Apostolskiej*, „Sieci” 10(2019), s. 84-85; J. Szymik, *Polexit*, „Gość Niedzielny” 14(2019), s. 74.

postulatów jest świadectwem nieprzeciętnego intelektu, zdolności organizacyjnych i predyspozycji przywódczych przyszłego papieża.

Kolejny artykuł, autorstwa Sebastiana Kießiga i Magdaleny Branner, nosi tytuł: *Praktisch-theologische Rezeptionen im Pontifikat Johannes Pauls II.: Die Entwicklung einer Theologie der communio zur pastoralen Methodik*. Autorzy wskazują w nim niejako na bazę nauczania i pastoralnej działalności Jana Pawła II. Papież bowiem nie tylko potwierdził, iż pojęcie *communio* jest centralną ideą Soboru Watykańskiego II, ale też pokazywał w praktyce znaczenie teologii *communio* w dzisiejszym zsekularyzowanym świecie. Artykuł ukazuje ponadto, co jest i co powinno być kontynuowane po pontyfikacie papieża Jana Pawła II w odniesieniu do teologii *communio*.

Praktycznym przełożeniem preferowanej przez Jana Pawła II eklezjologii komunii jest jego zaangażowanie w ostateczne umiejscowienie Kościoła, jakim jest parafia. Potrzeba wizji parafii wynikającej z głębokiej refleksji teologicznej, a zarazem otwartej na współczesny kontekst jest bowiem jednym z najważniejszych wyzwań dla współczesnego Kościoła. Ten wymiar działalności teologiczno-pastoralnej Papieża podejmuje ks. Bogdan Biela w artykule pt.: *Odnowa parafii – pastoralne wskazania Jana Pawła II*. Kluczem do zrozumienia prawdziwej wartości parafii w wypełnianiu zbawczej misji Kościoła według Jana Pawła II jest jej zakorzenienie w rzeczywistości Kościoła-tajemnicy, Kościoła-kununii oraz Kościoła-misji. Pragnąc realizować taki model parafii trzeba mieć na uwadze cztery wymiary działalności pastoralnej: płaszczyznę trynitarną – tajemnica Boga; płaszczyznę eklezjologiczną – tajemnica Kościoła; płaszczyznę kanoniczną – rzeczywistość prawno-strukturalna oraz płaszczyznę humanistyczną. Właśnie taką wizję parafii umiejscowioną na tle współczesnego kontekstu cywilizacyjnego w ciągu swojego blisko dwudziestosiedmioletniego pontyfikatu wypracował, propagował, jej służył i zostawił Kościołowi Jan Paweł II. Odnowa parafii powinna być traktowana jako nieustanny proces, pewien styl życia i działania. Ma więc zarówno swoje ukierunkowanie zasadnicze (staje się wspólnotą misyjną), jak i bardzo praktyczne (staje się wspólnotą wspólnot). Jedno warunkuje drugie. Stając się wspólnotą wspólnot, parafia ma większe szanse stać się wspólnotą misyjną i dotrzeć do wszystkich – *ad intra* i *ad extra*. Stając się coraz bardziej misyjną, musi być wspólnotą wspólnot, gdyż misyjność zakłada wielość podmiotów.

Jan Paweł II był świadomy, że szczególnym rysem posoborowego katolicyzmu jest większe zaangażowanie świeckich w misję Kościoła. Dlatego też wskazując na różnorakie kierunki odnowy Kościoła, podkreślał znaczenie w tym procesie nowych ruchów i wspólnot odnawiających Kościół zgodnie ze swoim charakterem i powołaniem. Istotną rzeczywistością w posoborowym Kościele jest Odnowa Charyzmatyczna. W tym kontekście niezwykle cenne są spostrzeżenia Jana Pawła II wyrażone podczas wielu spotkań z katolickimi charyzmatykami. Artykuł ks. Przemysława Sawy: *Odnowa Charyzmatyczna i Kościół wobec wyzwań współczesności. Teologiczna i pastoralna aktualność wskazań Jana Pawła II* omawia

owoce Odnowy Charyzmatycznej, na które wskazuje Papież. Są nimi: ożywienie modlitewne, biblijne, misyjne oraz sakramentalne. Papież, wzywając do czynnego udziału w odnawianiu Kościoła, wzywa jednocześnie do podtrzymywania kościelności tych grup przez poprawną formację i jedność z biskupami.

W kontekście Odnowy w Duchu Świętym warto zwrócić uwagę na często podkreślaną przez Jana Pawła II rolę duchowości chrzcielnej. W opracowaniu ks. Piotra Kulbackiego znajdziemy niektóre wypowiedzi Papieża na temat chrztu. Papież przypominał w nich o znaczeniu chrztu jako przymierza wiary, ściśle związanego z nawróceniem człowieka. Wiara i nawrócenie mają charakter personalistyczny, gdyż wynikają z osobistej decyzji człowieka, uznania Jezusa Chrystusa za swojego Zbawiciela i Pana i oddania Mu swego życia. Rodzice i chrzestni bezpośrednio oddziałują na wychowanie potomstwa i odgrywają ważną rolę w procesie formowania życia wiary. Ewangelizacja jest prowadzona w imieniu Kościoła, dlatego jest ukierunkowana na chrzest włączający do wspólnoty Kościoła. Przeniknięta duchem Ewangelii kultura staje się ważnym środkiem ewangelizacji. Chrzest tworzy wspólną sakramentalną płaszczyznę dla wszystkich wyznawców Chrystusa. Ma to również swoje konsekwencje ekumeniczne nie tylko w relacjach między Kościołami, ale i wewnątrz rodzin.

Od początku pontyfikatu niezwykle ważnym przedmiotem nauczania i działania Jana Pawła II była troska o małżeństwo i rodzinę. Tę problematykę podejmuje Manfred Gerwing w artykule noszącym tytuł: *Geborgen in der Liebe Gottes. Zum Sakrament der Ehe aus der Perspektive der Theologie des Leibes nach Karol Wojtyła*. Analiza teologii ciała wypracowana przez „Papieża rodziny” pokazuje, iż mężczyzna i kobieta, którzy przyjmują sakrament małżeństwa i w nim kształtują swoją miłość, są bezpieczni w trynitarnej miłości. Dlatego też mogą realizować powołanie do świętości. We środowiskach katechez Jana Pawła II (1979–1984) małżeństwo jest ukazane jako szkoła świętości. Z kolei teologia ciała pojawia się i rozwija w nich w związku z erosem i etosem. Małżeństwo sakramentalno-chrześcijańskie naśladuje więc nie tylko *communio* z Bogiem, ale je ujmuje i odzwierciedla.

Kolejnym ważnym wyróżnikiem działalności teologiczno-pastoralnej Papieża z Polski było jego zaangażowanie ekumeniczne. Na ten aspekt pontyfikatu zwraca uwagę artykuł Aleksandra Skrzysia pt. *Historyczny wymiar encykliki „Ut unum sint” Jana Pawła II w dialogu ekumenicznym*. Po ukazaniu etymologii słowa „ekumenizm”, jak również jego znaczenia historycznego, geograficznego i teologicznego zostało omówione zaangażowanie Jana Pawła II w dialog ekumeniczny oraz w dialog międzyreligijny w wymiarze duchowym, doktrynalnym i praktycznym. Na koniec została przedstawiona analiza treści encykliki *Ut unum sint* wraz z przykładami rozwoju współczesnego rozumienia rzymskokatolickiej definicji jedności chrześcijan.

Jan Paweł II był papieżem, który nie wahał się uściśnąć dłonie wszystkim ludziom, także przedstawicielom innych wyznań oraz osobom niewierzącym.

Ponieważ żyjemy w epoce środków masowego przekazu, to często dokonywało się to na oczach całego świata. Refleksja pastoralno-teologiczna ks. Ireneusza Celarego ukazuje obecność Papieża w mediach, gdyż korzystał on z mediów jak żaden dotychczasowy zwierzchnik Watykanu. Został nawet wybrany przez amerykański magazyn „Time” – Człowiekiem Roku 1995.

Pośród wielu zagadnień i tematów podejmowanych przez Jana Pawła II w jego teologii jednym z głównych pozostaje Boże miłosierdzie. Można wręcz powiedzieć, że w przybliżaniu i rozumieniu tajemnicy Bożego miłosierdzia nauczanie Jana Pawła II jest kamieniem milowym. Sam Papież wyjaśnił, że odczytał jako swoje zadanie to, by podzielić się ze światem dobrem objawionym polskiej siostrze zakonnej. Nie bez powodu nazywany jest „apostolem Bożego miłosierdzia”. Artykuł Agnieszki Dudek-Kowalskiej, pt. *Miłosierdzie a misterium paschalne w teologii Jana Pawła II. Relacja, skutek, implikacje*, ukazuje *mysterium paschale* interpretowane przez Jana Pawła II w pryzmacie teologii Bożego miłosierdzia. W artykule zaprezentowano perspektywę miłosierdzia Bożego w tajemnicy krzyża i zmartwychwstania Chrystusa, a w ramach każdego z tych zagadnień omówione zostały kwestie, które dla Jana Pawła II są szczególnym i pełnym wyrazem miłości miłosiernej Boga. W ramach omawiania zagadnienia związku pomiędzy tajemnicą krzyża i tajemnicą Bożego miłosierdzia poruszono takie problemy jak: przyjęcie cierpienia przez Chrystusa jako wyraz solidarności ze stworzeniem; odkrycie Boga jako zasługującego na miłosierdzie; kenoza Syna jako objawienie Bożego miłosierdzia; wierność Boga wobec stworzenia. Przy omawianiu zagadnienia miłosierdzia Bożego w zmartwychwstaniu Jezusa poruszono takie kwestie jak: miłosierdzie Ojca wobec Syna; miłosierdzie Boga wobec stworzenia; znak i początek miłosierdzia eschatologicznego.

Jako że bieżący numer „Studiów Pastoralnych” ukazuje się w określonym kontekście czasowym historii Polski, to uwieńczeniem opracowań dotyczących osoby Jana Pawła II w dziale „Artykuły” jest tekst ks. Jerzego Szymika, zatytułowany: *„Kiedy myślę: Ojczyzna, szukam drogi”*. *Teo-logiczna perspektywa Jana Pawła II w 100-lecie niepodległości Polski*. Wybór Karola Wojtyły na stolicę Piotrową czterdzieści lat temu był potężnym przełomem w myśleniu o Ojczyźnie dla ówczesnych pokoleń Polaków. Wydarzenie to bowiem oraz wszystkie jego skutki i uruchomione wówczas procesy odrodziło w narodzie polskim na skalę masową przekonanie, że stać go na niepodległość. Papież przypomniał, że warto być Polakiem, „że to jest ogromne zobowiązanie, którego nieodzowną częścią jest walka o niepodległość i o jej umacnianie”. Artykuł opatrzony dwuczłonowym tytułem, w skład którego wchodzi tytuł poematu Karola Wojtyły, jest „teo-logiczną” refleksją w świetle nauczania wielkiego współobywatela i rodaka na temat istoty tego, co patriotyczne i tego, co obywatelskie oraz na temat ich wzajemnej relacji, zagrożeń i perspektyw. Teologia i „teo-logika” ojczyzny i narodu, a także teologiczna refleksja nad relacjami „człowiek – naród – ojczyzna – państwo – obywatelskość”, chronią ten trudny, a zarazem narażony na niejasności i wypaczenia

konglomerat problemów przed błędami i ich egzystencjalnymi konsekwencjami, takimi jak z jednej strony wykorzenienie, z drugiej nacjonalizm. Papież, apelując o „jagielloński” wymiar polskości, broni zarazem atakowanego współcześnie dążenia do zachowania i rozwijania „tożsamości narodu” przed rozpląnięciem się w strukturach ponadnarodowych i kosmopolitycznych. Czyni to poprzez kategorię kultury – przyznając jej fundamentalne znaczenie w swojej teologicznej refleksji na temat narodu i państwa. Kiedy bowiem w chrześcijańskiej, eklezjalnie modelowanej przestrzeni wyrażamy się i zakorzeniaemy w tym, co ojczyście i narodowe, wówczas proces ten służy temu, co ogólnoludzkie, ponadnarodowe, uniwersalne, wieczne. Wzmacnianie patriotyzmu jest zatem najlepszą drogą do wzmacniania cnót i postaw obywatelskich. Jedno i drugie potrzebuje jednak ochrony – patriotyzm przed demonami nacjonalizmów, obywatelskość przed pustką liberalnego państwa, w którym bożki nomo-, biuro- i technokracji nie zaradzą panegoizmowi i atrofii cnót.

W tę refleksję na temat kondycji polskiego narodu wpisuje się artykuł ks. Jana Mikulskiego, zatytułowany: *Czy Polska potrzebuje dzisiaj prawdy o wolności i wyzwoleniu, głoszonej przez ks. F. Blachnickiego?* Prawdzie o wolności i wyzwoleniu bowiem wciąż zagraża fałszywe pojęcie wolności i błędne założenie, że wolność jest tam, gdzie nie ma sytuacji zewnętrznego przymusu. Według ks. F. Blachnickiego – ściśle związanego z biskupem Wojtyłą i później papieżem – prawdziwa wolność rodzi się z przezwyciężenia we wnętrzu człowieka nienawiści, każącej sięgać po środki gwałtu i przemocy. Wychodząc od Ewangelii, Założyciel Ruchu Światło-Życie promował sposób walki o wyzwolenie bez użycia przemocy, ale z wykorzystaniem siły płynącej z wiary, która pozwala dać świadectwo prawdzie w każdej sytuacji. Uważał zatem, że działalność na rzecz wyzwolenia człowieka należy widzieć jako kontynuację misji zbawczej Chrystusa. W sytuacji niepokojących postaw liberalnych odrzucających Boże zasady w imię źle pojętej demokracji ks. Blachnicki głosił tezę, że wolność prowadzi do wyzwolenia, a nie odwrotnie. Wolność bowiem nie jest prostym skutkiem wyzwolenia, a wyzwolenie zewnętrzne samo z siebie nie daje gwarancji przeżywania wolności wewnętrznej. Zatem u podstaw dążeń wyzwoleniczych jest wyzwolenie wewnętrzne, czyli wyzwolenie człowieka w człowieku, realizowane w procesie wychowania nowego człowieka. Ostatecznie wolność nie polega na możliwości czynienia czegokolwiek, ale jest to wolność ku Dobru, w którym jest źródło szczęścia. Człowiek staje się wolny o tyle, o ile dochodzi do poznania prawdy i o ile ona kieruje jego wolą. Prezentowana przez Założyciela Chrześcijańskiej Służby Wyzwolenia Narodów teologia wyzwolenia jest zastosowaniem teologii odkupienia do rozwiązywania konkretnych przejawów zniewolenia wśród ludzi naszej epoki.

O szczególnym rodzaju zniewolenia traktuje artykuł ks. Marcina Niesporaka pt. *Katecheta w środowisku szkoły wobec problemów demonologii*. Przedstawia on zadania katechety podczas lekcji oraz nieformalnych kontaktów z innymi nauczycielami. Zadania te koncentrują się nie tylko na głoszeniu Dobrej Nowiny, ale

także na uświadamianiu zagrożeń wynikających z noszenia symboli satanistycznych, promowania satanizmu, organizowania Halloween, propagowania magii. Artykuł ukazuje niedostateczne przedstawienie zagrożeń duchowych w obowiązującej podstawie programowej katechezy. Stawia też postulaty dotyczące treści katechezy i obecności katechety w środowisku szkolnym. Obecność katechety w szkole jest bowiem ogromną szansą ewangelizacji nie tylko młodzieży na katechezie, ale także nauczycieli wywodzących się z różnych środowisk, mających różne doświadczenie Boga w swoim życiu.

Dwa kolejne artykuły dotyczą sprawiedliwości i miłości społecznej. W pierwszym, zatytułowanym *Sprawiedliwość społeczna w świetle encykliki „Deus caritas est” Benedykta XVI*, Katarzyna Stołpiec ukazuje historyczny przekrój powstania i zastosowania pojęcia sprawiedliwości społecznej w nauczaniu społecznym, poczynając od idei starożytnych myślicieli aż po współczesne wypowiedzi magisterium Kościoła. Rozważania zostały oparte na encyklice papieża Benedykta XVI *Deus caritas est*, będącej podstawowym źródłem ukazującym sprawiedliwość jako cnotę, która pełni swojego rozwoju osiąga w miłości.

Z kolei artykuł ks. Wojciecha Surmiaka pt. *The preferential option for the poor as an expression of social love* prezentuje zagadnienie opcji preferencyjnej na rzecz ubogich, która jawi się jako naturalna konsekwencja miłości społecznej. W pierwszej kolejności zostaje ukazane ubóstwo jako wyraz wielkiej niesprawiedliwości w świecie. Następnie pokazane jest historyczne pochodzenie oraz proces ewolucji w społecznym nauczaniu Kościoła terminu „preferencyjna opcja na rzecz ubogich”. Artykuł kończy się refleksją, czy opcja na rzecz ubogich jest teologicznym *passé*, czy też stale konstytuującym elementem nauczania społecznego Kościoła, ze szczególnym uwzględnieniem relacji łączących to zagadnienie ze sprawiedliwością i miłością.

W kolejnym dziale omawianego zeszytu „Studiów Pastoralnych”, zatytułowanym „Materiały”, znajdują się cztery opracowania. Otwiera je Paul Michael Zulehner artykułem zatytułowanym *Non abbiate paura! Habt keine Angst! Erinnerung an einen furchtlosen, weil tiefgläubigen Papst*. Jan Paweł II, jako jeden z największych papieży w historii, wyróżnił się w wielu dziedzinach. Warto wymienić tu przynajmniej niektóre: prowadził dialog międzyreligijny z religiami monoteistycznymi; w ramach chrześcijańskiego ekumenizmu nastąpiło zbliżenie z luteranami; w Kościele katolickim określił teologiczno-pastoralne priorytety w dziedzinie małżeństwa i rodziny; wskazywał na bliską łączność Eucharystii i Kościoła; położył kres dyskusjom w kwestii ordynacji kobiet; podobnie jak papież Franciszek działalność pastoralną Kościoła oparł na miłosierdziu Bożym. Jan Paweł II był także papieżem „politycznym”: prowadził kampanię na rzecz ochrony życia i sprawiedliwości społecznej; ani marksizm, ani neoliberalny kapitalizm nie otrzymały od niego wsparcia. Wyraźnie widział związek między ekologią a ekonomią. Przestrzegał przed wojną oraz wołał o zaprowadzanie pokoju. Jako nieustraszony papież od początku wzywał ludzi: *Non abbiate paura!*

W artykule pt. *Metodologia krzewienia duchowości komunii w świetle „Novo millennio ineunte” i Listu Jana Pawła II do kapłanów na Wielki Czwartek 2005 „Słowa ustanowienia Eucharystii «formułą życia»”* ks. Bogdan Biela, opierając się na wyżej wspomnianych dokumentach, wskazuje na priorytety duszpasterskie i kierunki działania Kościoła w nowym tysiącleciu, aby „czynić Kościół domem i szkołą komunii”. Krzewienie duchowości komunii według Jana Pawła II powinno być zasadą wychowawczą „wszędzie tam, gdzie kształtuje się człowiek i chrześcijanin, gdzie formują się szafarze ołtarza, duszpasterze i osoby konsekrowane, gdzie powstają rodziny i wspólnoty” (NMI 43). Zgodnie z priorytetami duszpasterskimi wyznaczonymi przez Papieża perspektywę świętości można powiązać z postawą „wierzyć”; priorytet modlitwy – z „pamiętać”; sakrament pojednania – z „wybaczać”; słuchanie słowa Bożego – z „przyjmować”; Eucharystię – z „dziękować”; pierwszeństwo łaski – z „dawać”; głoszenie słowa Bożego – z „iść”. Podobnie zgodnie z sugestią Jana Pawła II narzędziem w realizacji krzewienia duchowości komunii może być „formuła życia” kryjąca się w słowach konsekracji: „wziął chleb w swoje ręce” – to pozwolić się prowadzić Duchowi Świętemu zwłaszcza na modlitwie; „błogosławił go” – słuchać; „łamał” – pozwalać dać się oczyszczać; „rozdawał” – ewangelizować; „to jest Ciało Moje” – tworzyć komunię; „bierzcie i jedzcie z niego wszyscy” – czynić miłosierdzie; „to czyńcie na moją pamiątkę” – kochać miłością Chrystusa w mocy Bożego Ducha. Realizując powyższe postawy, stajemy się krzewicielami duchowości komunii.

Tekst ks. Krzysztofa Witko pt. *Epifanie podслuchane u papieża Jana Pawła II (Luźne rozważanie na marginesie papieskiego nauczania)* jest swoistego rodzaju esejem teologicznym zapisanym na marginesie kilku wypowiedzi Jana Pawła II. Poruszone zostały tu trzy kluczowe tematy obecne w nauczaniu Papieża: chrześcijaństwo jako „epifania” osoby Jezusa Chrystusa; chrześcijaństwo jako „epifania” tajemnicy człowieka; chrześcijaństwo jako przestrzeń „epifanii” człowieka solidarnego z innymi ludźmi. Na tak zarysowanym tle można wskazać na papieską wizję chrześcijaństwa „zakorzenionego” w tajemnicy paschalnej Chrystusa i jednocześnie „zaangażowanego” w bieg ludzkich spraw oraz „otwartego” na zagadnienie sensu ludzkiej egzystencji.

Dział „Materiały” kończy artykuł ks. Alojzego Drożdża² pt. *„Non violence” i solidarność jako chrześcijańska odpowiedź na nienawiść*. Człowiek jest istotą rozumną i wolną. Może wybierać dobro albo zło. Zło ma też rozmaite odmiany. Nie można przyjmować oświeceniowego przekonania, iż „z egoizmu narodzi się altruizm”. Egoizm pozostanie zawsze egoizmem. Chrześcijańska moralność przejawia się w realizacji etyki błogosławieństw. Nienawiść natomiast ściśle łączy

² Po oddaniu do druku artykułu, ks. prof. dr hab. Alojzy Drożdż – pracownik Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, były rektor Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie – zmarł w dniu 27 września 2019 roku. Redakcja jest wdzięczna śp. ks. Profesorowi za wioletoletnią współpracę. Requiescat in Pace!

się z niechęcią do innych, ze złym nastawieniem, lekceważeniem ich, a wreszcie z wrogością i nienawiścią. Już Sokrates, Platon, Arystoteles, Seneka czy św. Augustyn próbowali pokazać główne uwarunkowania nienawiści. U jej podstaw leży siedem wad głównych. Nienawiść może przybierać rozmaite kształty (*odium inimititiae*, *odium abominantiae*). Głównym przejawem nienawiści są wszelkiego rodzaju wojny. Święty Jan Paweł II wielokrotnie – zwłaszcza podczas pielgrzymek do Polski – nawiązywał do ewangelicznej zasady, iż zło można tylko dobrem zwyciężać. Ta zasada z kolei leży u podstaw fundamentów etyki solidarności z cierpiącymi i prześladowanymi. Etyka solidarności jest nieodłączna od prawdziwej promocji ludzkiej oraz od eliminowania przemocy we współczesnym świecie.

Zamieszczone w niniejszym tomie „Studiów Pastoralnych” recenzje dotyczą następujących publikacji: *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (ks. Michał Borda); ks. Bartłomiej Kuźnik, *Moją pustynią jest świat. Studium dorobku kaznodziejskiego księdza doktora Stanisława Bisty (1929–1985)* (ks. Antoni Reginek); *Społeczna potrzeba pamięci. Osoba i dzieło Kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Tysiąclecia*, red. A. Rynio, M. Parzyszek, (Paweł Sokołowski); Piotr Guzdek, *Rozpoznaj swoje dziecko we mnie... Rzecz o poronieniu samoistnym dziecka i jego pogrzebie* (Eugeniusz Sakowicz); ks. Jan Wal, *Dekalog dialogu* (ks. Bogdan Biela).

Piętnasty zeszyt „Studiów Pastoralnych” zamyka sprawozdanie ze Zjazdu Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów *Model duszpasterstwa ludzi starych*, Poznań, 13-14 maja 2019 (ks. Bogdan Biela).

Ks. Bogdan Biela